

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

ФАРҒОНА ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR-**

1995 йилдан нашр этилади
Йилда 6 марта чиқади

1-2017
ФЕВРАЛЬ

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

С.ЗОКИРОВА	
Контрастив, конфронтатив ва чоғиштирма тилшунослик атамалари хусусида	56
Н.ПАЗЛИДДИНОВА	
Сабзавот экинларини ифодаловчи фитонимлар ва уларнинг мавзуй таснифи	61
М.ҒОЗИЕВА	
Суперсегментал бирликлар тадқиқига доир	65
Ғ.ХОШИМОВ, Ж.ҚОРАБОВ	
Турли тизимли тилларда ундалма орқали воқелантирилган фразео- гиперболамаларнинг типологияси хусусида	69
<u>ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ</u>	
Р.ИСАКОВА, Ф.ОТАЖОНОВА, Н.ХАИТБАЕВА	
Рус тили ўқитиш жараёнига АКТни жорий қилиш – индивидуализация, дифференциация ва мустақиллик тамойилларини амалга ошириш	74
Ш.ХОНКЕЛДИЕВ, Д.КАРИМОВ	
Спорт гимнастикасида иқтидорли болаларни йўналтиришнинг педагогик технологиялари	77
<u>ИЛМИЙ АХБОРОТ</u>	
И.ДЕҲҚОНОВ, М.ПАРПИБОВЕВА	
Чет тили дарсларида ўқувчилар оғзаки ва ёзма нутқларида учрайдиган хатолар ва уларни бартараф этиш йўллари	81
Н.ҚҮЛДАШЕВ	
Эколингвистика	84
Д.ҲАСАНОВА, Т.МҶМИНОВА	
Наврий суҳбат ва суҳбатдош ҳақида	87
<u>АДАБИЙ ТАҚВИМ</u>	
Ҳ.ЖҶРАЕВ	
Тотувлик, тенглик ва диний бағрикенглик тараннуми	89
Н.УМАРОВА	
Алишер Наврий дostonларида халқ билан мулоқот ва инсон манфаатлари масаласи	93
<u>ФАНИМИЗ ФИДОЙИЛАРИ</u>	
ВОДИЙНИНГ ЗАБАРДАСТ ОЛИМИ	96
<u>ТАҚРИЗ. БИБЛИОГРАФИЯ</u>	
Библиография	99
<u>ҚУТЛОВ</u>	
Ғолиблар аниқланди	101

УДК: 418

КОНТРАСТИВ, КОНФРОНТАТИВ ВА ЧОҒИШТИРМА ТИЛШУНОСЛИК АТАМАЛАРИ ХУСУСИДА

С.Зокирова

Аннотация

Мазкур мақолада жаҳон тилшунослигида контрастив лингвистика, конфронтатив лингвистика ҳамда чоғиштира тилшунослик тушунчаларининг ёритилиши хусусида сўз юритилган.

Аннотация

В статье рассматриваются вопросы освещения мировом языкознании понятий контрастивная лингвистика, конфронтативная лингвистика и сопоставительное языкознание

Annotation

The article considers the issue of enlightenment of the notions of contrastive linguistics, confrontative linguistics, comparative linguistics in World linguistics.

Таянч сўз ва иборалар: контрастив лингвистика, конфронтатив лингвистика, чоғиштира тилшунослик, когнитив лингвистика, қиёсий типология, назарий типология, системалар маркази, системалар периферияси, семантика, эталон тил, объект-тил, лингводидактик мақсадлар, таҳлил услублари, мультилингвистик фан.

Ключевые слова и выражения: контрастивная лингвистика, конфронтативная лингвистика, сопоставительное языкознание, когнитивная лингвистика, сравнительная типология, теоретическая типология, центр систем, периферия систем, семантика, язык-эталон, язык-объект, лингводидактические цели, методы анализа, мультилингвистические науки.

Key words and expressions: contrastive linguistics, confrontative linguistics, comparative linguistics, cognitive linguistics, comparative typology, theoretical typology, center systems, periphery systems, semantics, language model, object language, linguodidactic purpose, methods of analysis, multilingual science.

Бугунги кунда терминологияда энг кенг тарқалган “контрастив лингвистика” термини билан бир қаторда “чоғиштира тилшунослик” ёки “конфронтатив лингвистика” атамалари ҳам ушбу тушунчанинг муқобил варианты сифатида қўлланилмоқда [17.3]. Бу ҳолат соҳа доирасидаги илмий қарашларнинг ривожланиш босқичида эканлиги, фикрлар ҳали тўлиқ шаклланиб улгурмаганлиги натижасида юзага келгандир.

Чоғиштира тадқиқотлар турли системага мансуб тилларнинг ўхшаш ва фарқли жиҳатларини аниқлашни ўз олдига мақсад қилиб қўяди. Одатда, чоғиштирилаётган тилларнинг ички структураси алоҳида-алоҳида ўрганилади, сўнг тадқиқот натижалари чоғиштирилади. Чоғиштира тилшунослик доирасида у ёки бу тилга хос ички структурани ташкил қилувчи бирликлар мажмуи ва миқдоридаги умумий, фарқли жиҳатлар аниқланади, ўрганилаётган тиллардаги микросистемаларнинг систем тузилишининг ўзига хослиги белгиланади, чоғиштирилаётган тилларда кичик системаларнинг маркази ва периферияси аниқланади.

А.Гудавичюс чоғиштира тилшуносликка

шундай таъриф беради: “бир бирига чоғиштириш методи орқали икки ва ундан ортиқ тилларни ўрганилади. Бундай ёндашувда тадқиқотчи учун ҳам ўхшаш жиҳатлар, ҳам фарқли жиҳатлар муҳим [6.3]” ҳисобланади. Ўзининг “Сопоставительная семасиология литовского и русского языков” китобида А.Гудавичюс ўрганилаётган фанни “икки ва ундан ортиқ тилларнинг лексик системаларини уларни бир-бирига чоғиштириш методи орқали ўрганувчи фан [6.4]” деб таърифлайди. Муаллиф контрастив ва чоғиштира тилшунослик терминларини фарқлашга ҳаракат қилган. У контрастив анализ иккита тил билан чегараганлигини таъкидлаган. Контрастив таҳлил, асосан, амалий, хусусан, лингводидактик мақсадларга эга, деб изоҳлайди. “Бир тилни иккинчи тилнинг “ойнасида” ўрганиш контрастив тадқиқотларнинг кўринишидир [6.4]”. Шундай қилиб, контрастив тадқиқотларда маълум бир тил ва унинг қиёс учун танлаб олинган тилдан, одатда, она тилидан фарқланиш хусусиятлари ўрганилади. Мазкур фикрни Р.А.Будагов ҳам тасдиқлайди: “қиёсий-чоғиштира нуқтаи назаридан сўз бирикмаларини ўрганишда фақат ўхшаш жиҳатлари эмас, балки фарқли жиҳатлари ҳам муҳим ва қизиқарлидир [2.19]”. Бундай

С.Зокирова – ФарДУ катта илмий ходим-изланувчиси.

ТИЛШУНОСЛИК

қарашда контрастив синтаксис масалалари ўртага ташланади.

“Чоғиштирма тилшунослик” атамасини қўллаш узоқ анъанага эга бўлиб, тилларни чоғиштириб ўрганишни назарий англаш бўйича дастлабки ҳаракатларга бориб тақалади [5.48]. Кейинги босқичларда мазкур атама ифодалаган маъно бир хил эмаслиги ҳамда бироз мавҳумлиги сабабли анча кам қўлланила бошлади [17.30], деб таъкидланади. Бундай қараш соҳада илмий изчиллик йўқлигидан далолат беради.

Тилшунос олим И.Ф.Исенова чоғиштирма тилшунослик ҳамда контрастив лингвистиканинг мақсад, вазифа, метод ва умумий принциплари борасида сўз юритиб қуйидагиларни таъкидлайди: “Чоғиштирма тилшуносликдан фарқли равишда контрастив лингвистиканинг предмети тилларни қиёслашда лингводидактик йўналишда бўлиб, тилларнинг шундай таққослануви билан белгиланадики, у иккинчи (чет) тилни яхшироқ ўрганишга ёрдам берадиган жиҳатларни аниқлаш ва тасвирлаш, тил системаларида грамматик ҳамда мазмуний тизимларидаги номувофиқ ҳолатларни изоҳлаш каби мақсадларни кўзда тутати [8.73]”.

В.М.Мокиенко чоғиштирма тилшунослик ҳамда контрастив лингвистикани бир-биридан фарқлаш ниҳоятда муҳим деб ҳисоблаган, “чунки биринчи термин чоғиштирилаётган тилларнинг фарқли хусусиятларини аниқлашга йўналтирилганлигини таъкидласа, иккинчиси тиллараро фарқлар билан бирга тиллараро умумий жиҳатларни чоғиштириш жараёнининг ўзини ифодалайди [9]” деб кўрсатади. Бизнинг назаримизда, йўналишларга берилган изоҳлар ўрин алмашиб қолган.

Ж.М.Омашева чоғиштирма тилшунослик ва контрастив лингвистиканинг фарқи ҳақида гапирганда, тил бирликларини структур-систем ҳамда функционал хусусиятларини чоғиштириш нуқтаи назаридан тадқиқ қилиш замонавий тилшуносликнинг энг долзарб вазифаларидан бири бўлиб қолмоқда, деб ҳисоблайди [11]. Маълумки, тил системаси мураккаблиги ва динамиклиги билан характерланади. Шу сабабли чоғиштирма тадқиқотнинг назарий ҳамда амалий масалаларга қаратилган шакллари тил жараёнларини систем тузилма сифатида тасаввур қилиш заруратини қўймоқда. Шу билан бирга тадқиқот объекти ва субъекти нуқтаи назаридан йўналишларни ажратиш керак. Чоғиштирма ва контрастив тадқиқотлар ўртасидаги фарқлар тадқиқотчи томонидан белгилаб олинган мақсад, вазифалар билан

белгиланади: чоғиштирма тилшуносликда назарий ҳамда амалий мақсад ва вазифаларни қўйиш асосида ўрганилса, контрастив лингвистикада эса икки тил системасини қиёслаш асосида ҳар бир тил системасига хос хусусиятларни аниқлаб, иккинчи тилга ўқитиш жараёнини такомиллаштириш кўзда тутилади [11].

Контрастив лингвистиканинг чоғиштирма тилшунослик таркибидан алоҳида йўналиш сифатида ажралиб чиқишида контрастив тадқиқотларга бағишланган махсус конференциялар ўтказилиши алоҳида ўрин тутди (биринчи конференция 1968 йили АҚШнинг Жоржтаун университетиде ўтказилган), контрастив лингвистика муаммолари 1972 йилдан бошлаб халқаро лингвистик конгресслар дастурига киритилди. Бугунги кунда “контрастив тадқиқотларни лингвистик фанлар сирасида, тадқиқотлар учун ўз мустақил объектига эга бўлган назарий йўналиш сифатида мавжудлигини рад этиш асоссиздир [18.239]”.

“Конфронтатив лингвистика” термини фанга Л.Заброки томонидан “контрастив лингвистика” атамаси билан бир вақтда киритилган ҳамда Шарқий Европа мамлакатларида кенг қўлланилган [5.48]. Гарчи баъзи тилшунослар бу икки терминнинг маъно доирасини ўзаро фарқлашга ҳаракат қилишган бўлса ҳам, айримлар “контрастив лингвистика” ҳамда “конфронтатив лингвистика” атамалари синоним терминлар сифатида ҳозиргача бир маънода қўлланиб келинмоқда [17.40], деган фикрни билдирадилар.

Тилларни контрастив ҳамда конфронтатив чоғиштиришнинг ўзаро муносабати масаласида кўп олимлар ўз фикрларини баён этганлар. Улардан бири В.Я.Миркин контрастив чоғиштириш дидактик қиёсий типология доирасида, конфронтатив чоғиштириш эса назарий типология доирасида аҳамиятлидир деган хулосага келган [10.76-77]. Лекин турлича тарзда билдирилган фикрларда шу нарса аёнки, тилларни контрастив ёки конфронтатив чоғиштиришни типология билан айнан бир хил деб қараб бўлмайди. Айниқса, уларга типологиянинг кўриниши сифатида қараш асло мумкин эмас. Типологиядан фарқли равишда улар муайян чоғиштирилаётган тилларнинг аниқ рўйхатини тақозо этади. Соф типологик тавсиф объект сифатида тил ва унинг барча бирликлари ҳамда хусусиятларини инсоният тилининг намоён бўлиши сифатида ўрганиб чиқади. Уларни чоғиштириш натижасида эса эталон-тилнинг хусусиятларини аниқлаш, ҳатто бир

объект-тилни типологик тавсифлаш имконини беради. Контрастив (конфронтатив) тавсиф эса камида иккита объект-тил танланишини тақозо этади.

Л.Н.Григорьева конфронтатив лингвистика атамаси остида назарий йўналишни, контрастив лингвистика термини билан эса амалий йўналишни англашни таклиф қилмоқда [5.49]. Шунингдек, конфронтатив лингвистика тилларнинг ўзаро ўхшаш ва фарқли жиҳатларини ўрганувчи фан соҳаси, контрастив эса фақат тилларнинг ўзаро фарқли жиҳатлари билан шуғулланади, деган қарашлар ҳам мавжуд [4.204].

Иккинчи тил ўқитиш методикасини асослаш учун фақатгина соф контрастив ёндашув орқали тилларни тасвирлаш етарли бўлмаслиги ўз вақтида Г.Хельбик томонидан изоҳланган. Унинг фикрича, иккинчи тилни ўрганишдаги хатоларга фақат контрастлар эмас, балки тиллардаги умумий жиҳатлар ҳам сабаб бўлади. Тилларнинг ҳам фарқли жиҳатларини, ҳам умумий жиҳатларини назарда тутган бундай ёндашувни Г.Хельбик “конфронтатив лингвистика” деб номлаб, унинг асосида ётган лингвистик таҳлил методикаси моҳиятини аниқ белгилаб берган [15.308].

Г.Хельбик ғоялари Р.Штернеманн раҳбарлигидаги жамоанинг «Einführung in die konfrontative Linguistik» номли ишида ўзига хос тарзда акс эттирилди. Мазкур ишда “объектив, ҳеч бир чоғиштирилаётган тилларнинг чоғиштириш бирликларига мансуб бўлмаган “чоғиштиришнинг учинчи аъзоси” – “tertium comparationis [16.148]” мавжудки, тилларнинг ифода планининг турли воситалари билан мувофиқлаштирилувчи қандайдир мазмуний бирлик сифатида таърифланади. Tertium comparationis тушунчаси остида тилларнинг яқин алоқада чоғиштириш жараёни ҳамда бу натижаларнинг ҳаққонийлигини методологик таъминлаши зарур бўлган конфронтатив тавсифнинг метатили масаласи ҳам турибди [16.144]. Шундай қилиб, собиқ Шарқий Германия тилшунослари “конфронтатив чоғиштириш” тушунчасини фанга киритиб, у контрастив чоғиштиришдан фарқли равишда, биринчи ўринда эталон-тилни мақсадли қўллашни назарда тутишини таъкидлашга ҳаракат қилишган.

Рус тилшунослигида контрастив ҳамда конфронтатив тилшунослик йўналишларни ажратиш анъанаси мавжуд эмас, немис тилшунослигидаги “kontrastive linguistik” ҳамда “konfrontative linguistik” атамаларига “контрастив лингвистика” термини мувофиқ келади. Р.Штернеманн жамоасининг

«Einführung in die konfrontative linguistik» китобини “Контрастив лингвистикага кириш” деб таржима қилинганлиги ҳамда В.Н.Ярцева хотирасига бағишланган биринчи илмий ўқишлар материаллари учун “Контрастив лингвистика ва типология” номи қўлланиши фикримиз исботи бўла олади.

Лекин шу билан бирга Б.А.Абрамовнинг немис ва рус тиллари қиёсий типологияси бўйича нашр қилинган маърузаларида муаллиф томонидан қўлланилган ёндашув конфронтатив типология деб юритилган [1.176-177].

В.Гакнинг қарашларига кўра, қиёсий, чоғиштирма, конфронтатив, контрастив лингвистика атамалари бир-биридан фарқли атамалардир. Контрастив лингвистика – ўзининг мақсади, объекти, таҳлил методларига эга бўлган, мустақил шаклланган фан. “Контрастив лингвистиканинг умумназарий тавсифи фонологиядан бошлаб, стилистика ва матн назариясигача бўлган тилнинг барча сатҳларини қамраб олувчи жуфт тилларнинг чоғиштирма тавсифи сингари турли хил изланишларнинг борган сари кўпаяётгани тилшуносликда контрастив лингвистика йўналишининг ривожланиши ва аҳамияти ортаётганидан далолат беради. Дастлаб контрастив таҳлил тил системасининг асосий фактлари билан шуғулланган бўлса, эндиликда замонавий тилшуносликнинг умумий ривожланаётган йўналашларига қараб матнга, нутқий актларга кўпроқ мурожаат қилмоқда [3.19]”.

Контрастив лингвистика мустақил фан бўлишга даъвогарлик қилар экан назарий тилшунослик бу фанга оид терминологик бирликларни ажратишни талаб қилади. Бундай қараш тарафдорларидан бири И.А.Стерниндир. Унинг таъкидлашича, контрастив лингвистиканинг мақсади тиллар ўртасидаги фарқларни аниқлашдан иборат. Бирор бир тилни ўрганиш бўйича контрастив лингвистиканинг ўз методи мавжуд. Бу соҳа хорижий тилларга ўқитиш методикасида ўз амалий тадқиқига эга. И.А.Стерниннинг фикрича, буларнинг барчаси замонавий тилшуносликда контрастив лингвистикани терминологик ажратиш зарурлигидан далолат беради. “Контрастив лингвистикасининг ўрганиш объекти бу тадқиқотчининг она тилиси билан иккинчи тилни чоғиштиришдир [12.23]”. Контрастив лингвистиканинг тадқиқот объекти сифатида деярли доимо фақат иккита тил олинади, одатда, она тили ва чет тили, иккинчисини танлаш эса муайян жамиятнинг маълум тарихий ривожланиш босқичидаги

ТИЛШУНОСЛИК

эҳтиёжларидан келиб чиқади [5.49]. Баъзан ўзаро таққосланган кўплаб тиллар билан ҳам иш кўрилади [17.31]. Чоғиштирилаётган тиллар жуфтлигига учинчи тил материалларини ҳам жалб қилиш мумкин, лекин амалиётда бундай ҳолат камдан-кам учрайди. Бу борада И.П.Сусов кўрсатиб ўтганидек, бошқирд мактабида инглиз тилини ўқитишда инглиз, рус, бошқирд тилларининг умумий ва ўзига хос жиҳатларини ўрганиш мақсадга мувофиқ бўлади [13]. Чоғиштирилаётган тиллардан бири, одатда, асос қилиб олинади, яъни контрастив тадқиқотнинг таянч нуқтаси вазифасини бажарувчи тил, унинг ички тизими икки тил ўртасида мавжуд ўхшаш ва фарқли жиҳатларини қиёслаш учун тадқиқот объектига тортилади. Бунда она тили асос қилиб олинади, иккинчи тил эса, асосан, ўрганилаётган чет тили бўлиб, чоғиштириш тили вазифасида қўлланилади ҳамда асос қилиб олинган тил у билан таққосланади. А.В.Фёдоровнинг фикрича, яқин қариндош тиллар ҳам, у ёки бу даражада генетик қариндошлиқда бўлган тиллар ҳам, умуман бир-бири билан генетик алоқаси йўқ тиллар ҳам чоғиштирилиши мумкин [14.16].

Контрастив таҳлил жараёнида тадқиқотлар бир томонлама эмас, балки қарама-қарши йўналишда ҳам таҳлил қилишга йўл қўйишига эътибор бериш лозим. Масалан, контрастив метод билан чет тилини ўрганилаётганда чоғиштириш асосини тадқиқотчининг она тилисига нисбатан олиш мумкин. И.А.Стернин фикрича, худди шундай қилиб иккита чет тилини ўрганиш мумкин, бу жараёнда улардан бири асос қилиб олинади, иккинчиси эса чоғиштириш тили сифати қўлланилади. Бундай ҳолатда ҳам тадқиқот бир йўналишда амалга оширилади, яъни биринчи тилда мавжуд бўлган ҳодисалар иккинчи тилдаги ўхшаш ҳодисаларга қиёслаб ўрганилади. Иккинчи тил ўрганилаётган тил хусусиятларини ёритиб берувчи ойна вазифасини бажаради [12.35]. Контрастив изланишларда “тилнинг ўзига хослигини аниқлаш мақсадида бошқа бир тил билан систем қиёслаш орқали тилларни ўрганиш [18.239]”дан иборат бўлган чоғиштириш методи қўлланилади.

Контрастив лингвистика асос қилиб олинган тил бирлигининг чоғиштирилаётган тилдаги барча шаклий вариантларини ўрганиб чиқади [12.262]. Контрастив лингвистиканинг асосий вазифаси чоғиштирилаётган тил фонида тадқиқ қилинаётган тил семантикасининг ўзига хос жиҳатлари ҳамда

бирликларнинг фаолиятини аниқлашдир. Бир тил фонида иккинчи тил семантик бирликларини тасвирлаш натижасида тадқиқ қилинаётган тил бирликларининг миллий ўзига хослиги намоён бўлади. Тил бирлиги семантикасининг миллий ўзига хослиги унинг чоғиштирилаётган тил бирликларидан семантик компонентлар таркиби билан фарқланишидир [12.263]. Лексика ва фразеологиянинг контрастив тадқиқи чет тили сифатида ўқитилаётган тилнинг ўрганиш учун қулай методик қулай тавсифини яратишга имкон беради. Шунингдек, янги типдаги ўқув луғатларни – маълум бир миллатга мансуб шахслар учун изоҳли луғат, ўрганилаётган тилнинг изоҳли таржима луғати ва ҳоказоларни яратишга йўл очади [12.264].

Юқорида кўрсатилганидек, контрастив лингвистиканинг предмети чоғиштирилаётган тилларнинг ўхшаш ва фарқли жиҳатларини аниқлашдир, бошқа турдош фанлардан фарқли ўлароқ тафовутли жиҳатларга биринчи галда эътибор берилади. Айнан нима чоғиштирилиши моҳиятан олдинга қўйилган амалий вазифалар билан белгиланади, чунки бир лингвистик тадқиқот доирасида икки тил структурасининг глобал чоғиштирилиши анча машаққатли ва имкони бўлмаган иш саналади.

Тилларни чоғиштирганда барча тил фактларини бир вақтнинг ўзида қиёслаш мумкин эмас. Чунки тилнинг ҳар бир жиҳати ўзига хослигига кўра алоҳида ёндашувни талаб қилади. Тилнинг товуш томони, морфологик томони ва грамматик структураси турли хусусиятларга эга. Тил сатҳларининг ўзига хослигини ҳисобга олиш тил материалларининг қиёсланиши амалга оширилаётган базани ҳамда шартли равишда “ўлчов бирлиги” деб номланган жиҳатни аниқлашдаги аксарият қийинчиликлар тадқиқотнинг таянч нуқтаси етарли даражада ўйлаб танланмаганлигидан келиб чиқади [17.10-11].

Бошланғич нуқта сифатида у ёки бу сатҳдаги (фонетик, лексик, грамматик, стилистик, матн ва ҳоказо) тил ҳодисаларини танлаб олиш мақсадга мувофиқдир. Сўнг чоғиштириш мақсадида танланган тил ҳодисаларининг шаклий ва мазмун жиҳатлари орасидаги ўхшаш ва фарқли жиҳатларни таҳлил қилиш лозим, яъни уларни семантик ва функционал имкониятларга эга мазкур тил инвентар тизимининг таркибий компонентлари сифатида қиёслаш ёки биринчи ва иккинчи тилларда у ёки бу семантик-функционал мазмун қандай ифода шаклига эга бўлиши мумкинлигини чоғиштириш каби таҳлиллар.

Тилларнинг чоғиштира таҳлиliga ёндашувнинг бундай принципи ҳам контрастив лингвистика доирасида, ҳам соф назарий аҳамиятини сақлаганлигидан далолат беради[5.49]. Бутун тил бирликларнинг шакл ва мазмун муносабатидан иборат эканлигини инобатга оладиган бўлсак, чоғиштира изланишларда ҳар икки йўналиш ҳам муҳим. Бу борада Л.К.Жаналина “контрастив таҳлил икки тилни қиёслаш жараёнида, икки босқичли семасиолого-ономосиологик таҳлил белгиларини ўзида акс эттиради. Бунда ономосиологик таҳлил соф илмий тасвир соҳасига ўтиб, объектив оламдан тил томон йўналтирилган ҳаракатни кузатмасдан, биринчи тилни ўрганиш жараёнида аниқланган маънолар учун иккинчи тил қандай шаклларни тақдим этишини аниқлайди” деб ҳисоблайди [7.105]. Контрастив тадқиқотнинг мақсади тил система ости тизимларининг ўхшаш ва фарқли жиҳатларини аниқлаш эмас, балки бир тил бирликларининг иккинчи тилдаги мувофиқ бирликлар билан чоғиштирилганда семантика ва

функцияларда фарқларни аниқлашдир. И.А.Стерниннинг фикрича, бунда, асосийси фарқларни аниқлаш, чунки ўхшаш жиҳатлар “автоматик” тарзда намоён бўлади.

Шундай қилиб, юқорида баён қилинган фикрлар замонавий тилшуносликда контрастив лингвистикани терминологик ажратишни ёқлаб хулоса қилишга имкон беради.

Биз контрастив лингвистикани мустақил, ўзига хос хусусиятларга эга бўлган фан сифатида эътироф қилиниши тарафдоримиз. Таъкидлаш зарурки, бошқа мультилингвистик фанлар қаторида контрастив лингвистика биринчи галда амалий характерга эгаллиги билан фарқланади, яъни мазкур фан амалий мақсадларга, улар сирасида энг муҳими лингводидактик мақсадларга эга. Бу эса контрастив лингвистиканинг тилларни таққослаб ўрганиш билан шуғулланувчи лингвистик фанлар орасидаги асосий фарқидир.

Адабиётлар:

1. Абрамов Б. А. Теоретическая грамматика немецкого языка. Сопоставительная типология немецкого и русского языков – М.: Владос, 1999.
2. Будагов Р.А. Сравнительно-семасиологические исследования (романские языки). – М., 1963.
3. Гак В.Г. О контрастивной лингвистике // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1989, Вып. XXV.
4. Гергиева З.Г.О статусе контрастивной лингвистики // Вестник Нижегородского университета им. Н.И.Лобачевского, 2009, №6
5. Григорьева Л.Н. Основные положения контрастивной лингвистики и ее внутренняя таксономия // Немецкая филология в Санкт-Петербургском университете: традиции и современность. СПб, 2001.
6. Гудавичюс А. Сопоставительная семасиология литовского и русского языков. – Вильнюс, 1985.
7. Жаналина Л.К. Сопоставительное словообразование русского и казахского языков: Учеб. пособие. – Алматы: Респуб. издат. Каз. акад. Образования им. К. Алтынсарина, 1998.
8. Исенова Ф.К. Сопоставительное языкознание и контрастивная лингвистика в современной языковой парадигме // Вестник КарГУ. Сер. филологическая. – Караганда: изд-во КарГУ, 2007, №1.
9. Мокиенко В.М. Сопоставление в теории и практике преподавания русского языка как иностранного // Рус.яз.за рубежом, 1987, №5.
10. Мыркин В.Я. Каким быть учебному пособию по курсу «Сравнительная типология иностранного и родного языков»? Сопоставительный анализ лексических и грамматических единиц (категорий) в русском и германских языках: межвузовский сборник научных трудов. – Вологда, 1986.
11. Омашева Ж.М. Сопоставительные и контрастивные исследования в современной лингвистике. <http://www.rusnauka.com>
12. Стернин И.А. Контрастивная лингвистика. – М.: Восток-Запад, 2006.
13. Сусов И.П. Введение в теоретическое языкознание // Balkan Rusistics: <http://www.russian.slavica.org/printout12.html>.
14. Федоров А.В. О задачах сопоставительного изучения языков // Немецко-русские языковые параллели. – М., 1961.
15. Хельбиг Г. Языкознание – сопоставление – преподавание иностранных языков//Новое в зарубежной лингвистике. – М.: «Прогресс», 1989, Вып. XXV.
16. Штернеманн Р. Введение в контрастивную лингвистику // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1989, Вып. XXV.
17. Ярцева В.Н. Контрастивная грамматика. – М., 1981.
18. Ярцева В.Н. Лингвистический энциклопедический словарь. – М., 1998.

(Тақризчи: М.Ҳақимов, филология фанлари доктори).